

ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ І ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціальності 051 Економіка.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є відносини та зв'язки елементів господарських рішень, що виникають у процесі проектування, освоєння, виготовлення та реалізації продукції на підприємстві, наукові концепції, відповідні підходи та інструментарій з ризикології, методологія щодо розроблення та прийняття раціональних господарських рішень.

Міждисциплінарні зв'язки: «Економіка підприємства», «Організація виробництва», «Потенціал і розвиток підприємства», «Проектний аналіз», «Економіка і організація інноваційної діяльності», «Стратегія підприємства», «Менеджмент персоналу», «Планування і контроль на підприємстві», «Управління проектами», «Економічне управління підприємством», «Управління стратегічними змінами», «Обґрунтування та експертиза бізнес-проектів».

Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Мета вивчення навчальної дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» формування знань і навичок стосовно підготовки та обґрунтування господарських рішень з урахуванням невизначеності та ризику; сформувані у студентів сучасне економічне мислення в умовах ринкової економіки, розширити їх знання щодо дії ринкового механізму в аграрному секторі.

1.2. Основні завдання навчальної дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» засвоєння основних принципів обґрунтування різних видів господарських рішень; засвоєння методичних підходів щодо аналізу ризику та прийняття управлінських рішень в умовах ризику; засвоєння математичного апарата, необхідного для обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків; оволодіння навичками самостійного здійснення аналізу, ідентифікації та оцінювання ризику з використанням комп'ютерної техніки та сучасного програмного забезпечення.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані наступні компетентності:

загальні:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність спілкуватися іноземною мовою;

– здатність бути критичним і самокритичним.

фахові:

– здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях;

– здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати;

– розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави;

– здатність проводити стратегічний аналіз, здійснювати стратегічний вибір та ідентифікувати резерви підвищення ефективності діяльності.

1.4. Програмні результати навчання:

– застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій та прийняття управлінських рішень різними економічними агентами (індивідуумами, домогосподарствами, підприємствами та органами державної влади);

– використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у сфері економічної діяльності;

– проводити аналіз функціонування та розвитку суб'єктів господарювання, визначати функціональні сфери, розраховувати відповідні показники які характеризують результативність їх діяльності;

– уміти розробляти й обґрунтовувати господарські рішення в умовах невизначеності на основі комплексу методів і моделей, системи економічних показників з метою розвитку та підвищення ефективності діяльності підприємства.

На вивчення навчальної дисципліни 051Екон_бд_2016 відводиться 180 годин 6 кредитів ЄКТС.

На вивчення навчальної дисципліни 051Екон_бд_2018[1](стн) відводиться 135 годин 4,5 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Сутнісна характеристика господарських рішень.

Господарські рішення, їх сутність та класифікація. Поняття господарських рішень та їх ознаки. Елементи прийняття рішень. Сутність господарських рішень. Класифікація господарських рішень. Чинники, що впливають на якість прийняття господарських рішень. Вимоги до господарських рішень та умови їх досягнення. Способи формалізації та реалізації господарських рішень. Основні форми вираження господарських рішень, їх зміст. Форми реалізації господарських рішень. Параметри та умови забезпечення якості й ефективності господарських рішень. Якість господарських рішень. Основні параметри та показники якісного рішення. Процес управління та формування

господарського рішення. Умови забезпечення якості господарського рішення. Чинники якості господарських рішень. Види ефективності господарських рішень. Основні вимоги до господарських рішень. Принципи оцінювання ефективності господарських рішень.

Тема 2. Технологія прийняття рішень господарської діяльності. Основні етапи прийняття рішень. Підготовка господарського рішення. Прийняття господарського рішення. Реалізація господарського рішення. Статичні та динамічні завдання прийняття господарських рішень. Стадії прийняття господарських рішень. Сутність та основні цілі процесу дивергенції, трансформації та конвергенції прийняття господарських рішень. Умови забезпечення трансформації системи. Основні методи конвергенції. Основні моделі та засоби прийняття рішень. Алгоритм рішення. Діаграма у вигляді риб'ячого скелету (метод Ішікави). Блок-схема (блок-діаграма). Процес складання карт («грунтовка»). Уявні схеми. Метод ABC. Кольорове кодування. Характер та умови прийняття господарських рішень. Основний зміст інтуїтивних рішень. Рішення, що засновані на судженнях, та їх види. Сутність раціональних рішень. Класична, поведінкова та ірраціональна моделі прийняття рішень. Умови прийняття господарських рішень (визначеність, невизначеність, ризик).

Тема 3. Методичні основи підготовки господарських рішень. Неформалізовані методи прийняття господарських рішень. Суть евристичних методів. Методи експертних оцінок в організації розробки господарських рішень: метод комісій, метод «мозкової атаки», метод сценаріїв, метод Дельфі. Статистична обробка експертної інформації: метод аналізу ієрархії. Формалізовані методи прийняття господарських рішень. Сутність поняття «метод». Основне призначення економіко-математичних методів у процесі прийняття господарських рішень. Зміст методів математичного програмування. Сутність кореляційного та регресійного аналізів. Застосування методів математичного програмування у процесі визначення оптимального господарського рішення. Застосування методів багатовимірного аналізу у процесі розробки та прийняття господарських рішень. Моделювання в теорії прийняття рішень. Основні поняття теорії моделювання. Елементи моделювання. Класифікація математичних моделей прийняття господарських рішень. Процес побудови моделей прийняття господарських рішень.

Тема 4. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання їх ефективності. Сутність обґрунтування господарських рішень. Чинники, що впливають на вибір методу обґрунтування господарських рішень. Критерії оцінки вибору методу обґрунтування господарських рішень. Критерії оцінки обґрунтування господарських рішень. Принципи обґрунтування господарських рішень. Методологічні основи оцінки ефективності господарських рішень. Основні цілі оцінки ефективності обґрунтування господарських рішень. Абсолютна та відносна ефективність. Вимоги до оцінки ефективності господарських рішень. Критерії оцінки ефективності

господарських рішень. Методи оцінки ефективності господарських рішень. Фактори, що впливають на ефективність господарського рішення.

Тема 5. Прогнозування та аналіз господарських рішень. Сутність прогнозування господарських рішень. Поняття та основна мета прогнозування. Завдання прогнозування. Характеристика процесу прогнозування господарських рішень. Основні етапи прогнозування господарських рішень. Принципи прогнозування господарських рішень. Функції прогнозування. Основні джерела інформації та методи її отримання для побудови прогнозів. Методи прогнозування господарських рішень. Поняття методу прогнозування. Класифікація методів прогнозування господарських рішень. Інтуїтивні методи прогнозування. Формалізовані методи прогнозування. Комбіновані методи прогнозування. Основні чинники, що впливають на вибір методу прогнозування господарських рішень. Методи аналізу господарських рішень. Визначення поняття аналізу господарських рішень. Ключові принципи аналізу господарських рішень. Зміст основних методів аналізу господарських рішень (метод порівнянь, індексний метод, балансовий метод, метод ланцюгових підстановок, графічний метод).

Тема 6. Невизначеність як першопричина ризику підприємницької діяльності. Сутність та природа невизначеності. Сутність поняття «невизначеність». Джерела невизначеності. Ієрархія видів невизначеності. Поверхнева та глибинна невизначеність. Класифікація причин виникнення невизначеності. Шляхи зниження невизначеності. Методи опису невизначеності. Імовірний метод опису невизначеності. Сутність нечіткого методу опису невизначеності. Формалізоване подання функції нечіткої множини. Графічне зображення функції належності нечіткого числа. Принципова відмінність теорії нечіткої множини від теорії ймовірностей. Основний зміст інтервального методу опису невизначеності. Переваги та недоліки інтервального методу.

Тема 7. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності Значущість критеріїв у процесі прийняття оптимальних рішень в умовах невизначеності. Принципи застосування критеріїв у процесі прийняття оптимальних рішень в умовах невизначеності. Сутність критеріїв оптимальності в умовах невизначеності. Критерій гарантованого результату (Вальда). Критерій оптимізму. Критерій Севіджа. Узагальнений критерій Гурвіца. Критерій песимізму. Критерій Лапласа. Прийняття господарських рішень в умовах ризику.

Тема 8. Теорія корисності та її застосування у процесах прийняття рішень. Основні елементи теорії корисності. Сутність поняття «корисність». Загальна та гранична корисність. Принципи спадної граничної корисності. Ординальна та кардинальна міри корисності. Визначення функції корисності. Аксиоми корисності. Корисність за Нейманом – Моргенштерном. Сутність поняття «лотерея». Головна теорема корисності. Оцінювання схильності/несхильності та байдужості особи, що приймає рішення, до ризику. Детермінований еквівалент корисності. Основні властивості функції

корисності. Страхова сума. Премія за ризик. Основні варіанти поведінки особи, що приймає рішення. Типові функції корисності. Етапи побудови функції корисності. Основні характеристики функції корисності. Зростаючі функції корисності з неохочістю до ризику. Зростаючі функції корисності зі схильністю до ризику. Зростаюча функція корисності, яка характеризує байдужість до ризику. Основні етапи побудови функції корисності.

Тема 9. Підприємницькі ризики та їх вплив на прийняття господарських рішень. Ризик у діяльності суб'єкта господарювання. Сутнісна характеристика ризику. Ризик як економічна категорія. Основні підходи до тлумачення поняття «ризик». Суб'єктивно-об'єктивна природа ризику. Положення суб'єктивної теорії ризику. Об'єкт та суб'єкт ризику. Зовнішні та внутрішні джерела ризику. Принципові ознаки ризику як економічної категорії. Основна мета теорії ризику. Сутність підприємницького ризику. Система постулатів підприємницького ризику. Зовнішні чинники виникнення ризику: фактори прямого та непрямого впливу. Внутрішні чинники виникнення ризику. Конструктивний та деструктивний характер регулятивної функції ризику. Історично-генетичний та соціально-правовий аспекти захисної функції ризику. Характерні властивості ризику. Види ризиків: за сферою виникнення (зовнішні та внутрішні); за тривалістю (короткострокові та постійні); за ступенем правомірності (виправдані, тобто правомірні, і не виправдані, тобто неправомірні); за часом виникнення (ретроспективні, поточні й перспективні); за факторами виникнення (політичні, економічні); за характером обліку (зовнішні, внутрішні); за характером наслідків (чисті, спекулятивні); за сферою підприємницької діяльності (виробничі, комерційні, фінансові, інвестиційні, страхові); пов'язані з виробничою діяльністю (організаційні, ринкові, кредитні, юридичні, техніко-виробничі).

Тема 10. Критерії прийняття господарських рішень за умов ризику.

Урахування ризику під час формування критеріїв прийняття рішень. Загальні процедури розрахунку критеріїв прийняття підприємницьких ризиків. Правило Байєса. Принцип Бернуллі. Критерій очікуваного значення. Критерій «очікуване значення – дисперсія». Критерій граничного рівня. Сутність методу дерева рішень. Елементи дерева рішень. Основні етапи обґрунтування та прийняття рішення за допомогою побудови дерева рішень.

Тема 11. Прийняття рішень у конфліктних ситуаціях. Сутнісна характеристика конфлікту. Визначення поняття «конфлікт». Класифікація конфліктів. Причини виникнення конфліктів. Процес виникнення, розгортання конфлікту та управління конфліктною ситуацією. Основні методи подолання конфлікту. Наслідки конфлікту. Формалізація конфліктних ситуацій. Сутність поняття «конфліктна ситуація». Головне призначення та основні завдання теорії гри у процесі прийняття господарських рішень у конфліктних ситуаціях. Основні поняття теорії гри. Визначення платіжної матриці гри. Верхня та нижня ціни гри. Принцип мінімаксу. Методи знаходження оптимальних стратегій. Сідлова точка гри. Чисті та змішані стратегії гри. Умови застосування змішаних стратегій.

Активні стратегії гравців. Графічний пошук оптимальної стратегії. Аналітичне знаходження оптимальної стратегії.

Тема 12. Обґрунтування фінансових та інвестиційних рішень за умов ризику. Інвестиційні рішення та критерій ефективності їх прийняття. Критерії обґрунтування рішень під час прийняття (вибору) інвестиційного проекту. Урахування ризику в процесі обґрунтування ставки дисконтування. Коефіцієнт систематичного ризику. Опціональний критерій прийняття рішень. Систематичний ризик і очікувана дохідність компанії. Сутність фінансових рішень. Портфелі Г. Марковіца і Р. Гобіна. Теорія оптимального портфеля. Формування оптимального портфеля з обмеженої кількості цінних паперів. Оптимізація структури портфеля цінних паперів та оцінка ризику.

Тема 13. Якісне та кількісне оцінювання підприємницьких ризиків. Сутність якісного оцінювання підприємницьких ризиків. Мета та зміст якісного оцінювання ризиків. Принципи якісного оцінювання підприємницьких ризиків. Методи якісного оцінювання ризику. Процедура якісного оцінювання ризику. Загальна характеристика методів якісного оцінювання ризику. Методи кількісного аналізу. Головне призначення кількісної оцінки ризику. Принципові положення кількісної оцінки ризику. Основні методи кількісної оцінки ризику. Порівняльна характеристика методів кількісної оцінки ризику. Загальні процедури кількісного оцінювання ризику. Експертні методи оцінки ризику. Статистичний метод вимірювання ризику. Зміст аналітичного методу оцінки ризику. Метод аналогій.

Тема 14. Основи ризик-менеджменту. Сутність ризик-менеджменту. Головний зміст ризик-менеджменту. Основні елементи системи ризик-менеджменту. Структурна схема ризик-менеджменту. Принципи ризик-менеджменту. Функції ризик-менеджменту. Функції об'єкта та суб'єкта управління. Прогнозування в ризик-менеджменті. Організація в ризик-менеджменті. Регулювання в ризик-менеджменті. Координація в ризик-менеджменті. Стимулювання в ризик-менеджменті. Контроль у ризик-менеджменті.

Тема 15. Напрями і методи регулювання та зниження ступеня ризику. Основні етапи управління ризиком. Необхідність управління ризиками господарської діяльності. Етапи реалізації процесу управління ризиком. Методи одержання інформації про ризики. Система показників ризиків. Методи регулювання та зниження ступеня ризику. Основні напрями й методи впливу на ступінь ризику господарювання. Уникнення та компенсація ризику. Збереження та передавання ризику. Хеджування та страхування ризиків. Методи зниження ступеня ризику. Характеристика диверсифікації діяльності підприємства. Модель «імовірність виникнення втрат/рівень збитків» для пошуку рішення щодо оптимізації ступеня ризику.

3. Рекомендовані джерела інформації

1. Клименко С.М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків: навч. посіб. С.М. Клименко, О.С. Дуброва. К.: КНЕУ, 2005. 252 с.

2. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків: навч. посіб. Т.С. Клебанова, О.В. Мілов, С.В. Мілевський та ін. Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. 262 с.
3. Пономаренко В.С. Прийняття управлінських рішень на підприємстві: процесний підхід: наукове видання. Х.: Вид. ХНЕУ, 2005. 238 с. 13.
4. Анісімова О. Неєфективні управлінські рішення. Фінансовий контроль. 2011. № 10. С. 34-35.
5. Буянов В. Анализ рисков в деятельности предприятия. Вопросы экономики. 2004. № 8. С. 128-134.
6. Буянов В.П. Рискология: управление рисками: учеб. пособ. 2-е изд., испр. и доп. М.: Экзамен, 2003. 382 с.
7. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. К.: КНЕУ, 2000. 292 с.
8. Воронкова А.Е. Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: монографія. Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2008. 511 с.
9. Воронцовский А.В. Управление рисками: учеб. пособ. 2-е изд., испр. и доп. СПб.: ОЦЭиМ, 2004. 457 с.
10. Воротіна Л.І. Раціональні управлінські рішення як ресурс підвищення ефективності операційної діяльності підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 10. С. 90-94.
11. Івченко І.Ю. Економічні ризики: навч. посіб. для вищ. навч. закл. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 300 с.
12. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
13. Ковальчук Н.П. Економічні ризики: класифікація, принципи і способи оцінювання. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 10. С. 31-37.
14. Козлов В.Н. Системный анализ, оптимизация и принятия решений : учеб. пособ. М.: Проспект, 2010. 176 с.
15. Крекотун С.А. Обґрунтування господарських рішень у малому бізнесі. Економіка розвитку. 2012. № 3 (63). С. 28-31.
16. Лук'янова В.В. Економічний ризик: навч. посіб. В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. К.: «Академвидав», 2007. 464 с.
17. Маргасова В.Г. Фінансові ризики функціонування системи менеджменту акціонерних товариств. Актуальні проблеми економіки. 2010. № 1. С. 136-142.
18. Матвійчук А.В. Економічні ризики в інвестиційній діяльності: монографія. Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця: «Універсум», 2005. 202 с.
19. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: підручник В.М. Геєць, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін. 2-е вид., випр. Х.: ВД «ІН- 66 ЖЕК», 2008. 396 с.
20. Тарасенко С.В. Ризики інвестиційної привабливості: монографія. Львів: «Манускрипт», 2011. 246 с.

21. Хлістунова Н.В. Фінансові ризики і платоспроможність підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2003. № 7. С. 63-68.